

under svensk styre, vel kan være, at adelen ved enevældens indførelse var berøvet al politisk magt i Danmark.

At ikke alene tiden var en anden, men ogsaa forholdene saa helt anderledes, da sønderjyderne førte deres selvstændighedskamp forklares af Knud Fabricius med al hans videns autoritet. Man læse selv hans klart argumenterede fremstilling. Jeg skal vende mig til betragtning af Knud Fabricius' med klarsyn ytrede bemærkninger om forskelligheden mellem det stejle jyske og vel endnu stejlere sønderjyske sind og dansk øbosind. »Den skånske folkepsyke«, skriver Fabricius, »med dens tilbøjelighed til at bevæge sig i modsætninger, til at slå over fra optimisme til pessimisme, var mere i slægt med vore øboers karakter end med de stejle og sejge jyders, som stod Sønderjyderne nærmest«. Man kan, forekommer det mig, føre disse betragtninger endnu videre. Skaaningerne med det lettere sind, men rigtignok i ingen henseende ringere udrustet, staaer ogsaa som en ener i det nutidige Sverige. Saaledes er Skaane i dag en svensk provins af større særpræg end nogen anden af dette riges provinser.

Knud Fabricius har i sin sidste del af værket om Skaanes overgang givet langt mere end blot resultatet af flittige arkivforskninger. Han har ydet et vægtigt bidrag til at løfte sløret for den fortid, som man ikke alene kan granske sig til i skrevne dokumenter. For vel halvandet hundrede aar siden ville man have sagt, at han havde forsøgt at gribe om det usynlige og svævende, der kaldtes folkeanden.

Astrid Friis.

V. Sjøqvist: Peter Vedel. Udenrigsministeriets Direktør I (1823—64). Skrifter udgivet af Jysk Selskab for Historie, Sprog og Litteratur 2. Universitetsforlaget i Aarhus. 1957. 287 sider.

Det er altid en egen Sag at skulle anmelde et første Bind af en større Skildring. Det gaar endda med en fortløbende historisk Fremstilling, hvor begrænsede Afsnit følger paa hinanden. Det er ulige vanskeligere med en Biografi. En Levnedstegning danner en samlet Helhed og skulde helst bedømmes som saadan. Det mærkes særlig stærkt ved Behandlingen af det foreliggende Værk, hvor Forfatteren yderligere lader Læseren føle Forholdet, idet han ganske øjensynligt holder sin mere almindelige Vurdering af Vedel tilbage til det andet Bind, som ikke er fremkommet, vel ikke engang skrevet. Man kan have forskellige Meninger om Berettigel-

sen af Fremgangsmaaden. Det lod sig utvivlsomt forsvare at have indskudt nogle samlende Bemærkninger allerede ved Slutningen af 1. Bind, som falder sammen med et tydeligt Skel i Hovedpersonens Levnedsløb. Arkivar Sjøquist har ikke gjort det, og den, der skal bedømme hans Bog, løber følgelig Fare for at laste halvgjort Arbejde.

I sig selv er Levnedsskildring en vanskelig Opgave. Det er umuligt at rive den Personlighed, det gælder, ud af hans Tid og hans Milieu. En Baggrund maa skabes; hvilken Dybde skal den have, hvor meget bør medtages af Almenudviklingen? Forfatteren har set Problemet, og han »har holdt [sig] for øje, at opgaven var at skildre [Vedels] særlige indsats«. Det er rigtigt; der ligger altid en Styrke i Begrænsningen, og han har gennemgaaende holdt den rette Linje. Men Begrænsningen skal vise sig i Planlægningen og Udformningen af Fremstillingen, ikke i selve Forskningsarbejdet. Og her er der Ting, som tyder paa, at Forfatteren ikke er helt sikker udenfor sit egentlige Emne, saaledes naar han lader Baron Bille-Brahe være Gesandt i Berlin (S. 69), gør den parlamentariske Understatssekretær Fitz Gerald til engelsk Udenrigsminister (S. 94—95) og taler om Hertugen af Augustenborgs »Arveafkald« i 1852 (S. 201).

Det er imidlertid Udenværker. Det drejer sig her om et Kæmpestof, som næppe nogen fuldt ud behersker. Vi staar ydermere i dette Tilfælde overfor et Førstearbejde af en Mand, der har en travl daglig Embedsgerning. Og det ovenfor sagte skal ikke og kan ikke rokke ved den Kendsgerning, at der fra Forfatterens Haand foreligger en velskreven, fængslende og dybtgaaende Redegørelse for P. Vedels Livsgerning og Personlighedsudvikling i hans første 41 Leveaar. Selv om der, som tidligere sagt, ikke her er gjort Forsøg paa at tegne et samlet Billede af det danske Udenrigsministeriums berømte Mand, fremtræder det klart og skarpt ogsaa gennem den fortløbende Biografi. Forfatteren har dygtigt udnyttet det righoldige Akt- og Brevmateriale, der findes i Vedels Arkiv, og derved stillet ham og hans Virke i et noget andet Lys end det, der hidtil har omstraalet ham, i hvert Fald for det Livsafsniets Vedkommende, Bogen behandler.

Det kommer til at staa som Viggo Sjøqvists blivende Indskud i dansk Historieforskning.

Rækkevidden af den Omvurdering, som herefter maa foregaa, staar maaske ikke engang Forfatteren selv fuldkommen klar. Muligvis var han naaet til dybere Erkendelse af den, hvis han havde indladt sig paa en samlet Vurdering allerede nu. Han taler om »Vedels faste, energiske og resolute karakter« (S. 200). Det

stemmer ikke med de Kendsgerninger, som Bogen fastslaar. Han var ikke alene i fem- og tyve-Aarsalderen usikker angaaende Spørgsmaal om Deling af Slesvig og Personalunion indenfor Monarkiet (S. 32—33, 34—35, 43). Det samme gentager sig femten-seksten Aar senere under London-Konferencen (S. 231—32), da han, som Sjøqvist med Rette mener, var naaet langt videre i Erfaring (S. 237). Det stod noget i Forbindelse med, at Vedel aabenbart ikke fattede den danske Politiks »Imponderabilia« i Spørgsmaalet om Personalunion indenfor det gamle Monarki, lige saa lidt som han forstod Partiforhold og Samfundsudvikling i Halvfjerdserne og Firserne.¹ Men paa ganske tilsvarende Maade skiftede ogsaa hans Bedømmelse af og Holdning til de Personer, han kom i Berøring med. Man skal derfor heller ikke overdrive Betydningen af hans Misfornøjelse med Hall.

Det gælder her at forstaa de to Mænds Forhold. Der har, ganske naturligt, under Indtryk af den Magtstilling, Vedel senere indtog i Ministeriet, været en Tilbøjelighed til at overvurdere hans Indflydelse allerede i Halvtredserne. Det er en Misforstaaelse. Af de fremmede Gesandter noterer kun Ungern-Sternberg hans Udnævnelse; først efter 1860 begynder han at omtales i deres Beretninger. Da han traadte til, var han uomtvistelig uerfaren. Han conciperede ganske vist straks næsten alle Ordre til Gesandterne og Forestillinger til Kongen m. m., men vi ved, at der stadig blev rettet i dem; han klager selv over det i sin Fremstilling af Danmarks Udenrigspolitik. Og til det sidste bevarede Hall sit faste Tag i Ledelsen af Ministeriet. Vi maa gøre os hans Stilling klar. Han var samtidig Konsejlspræsident og Udenrigsminister. Han havde mange Slags Gøremaal at varetage. I det daglige, administrativt rutinemæssige Arbejde fulgte han ikke med, men til det sidste var det væsentlig ham, der talte med Gesandterne. Det samme Forhold er kendt andet Steds. Den, der skriver dette, ved fra én af Gustav Stresemanns nære Medarbejdere, hvordan Rigskansleren tit kun var i Udenrigsministeriet en enkelt Dagtime, og dog var det afgjort ham, der ledede den tyske Politik.

Men selvsagt irriterede denne Kontrol Peter Vedel, og, selv-sikker som han var, havde han ganske naturligt meget at udsætte paa Halls Diplomati, navnlig da de ogsaa principielt havde forskellig Opfattelse. Vedel krævede »Courage til at fremkalde en Crise«;² han var følgelig med til at drive den Politik frem, som fik Udtryk i Marts-Kundgørelsen 1863; Hall holdt hen, ikke for at trække Sagen i Langdrag, men i Haab om dog endelig at naa til

¹ Breve til Krieger i Da. Mag. 7. R. III.

² Vedel til Quaade 20. IV. 1861 (Q's Arkiv).

en Ordning af Helstatens Forhold, der kunde virke i Praksis og for at undgaa Krigen. Men dette medførte selvfølgelig Brydninger, som Hall for Resten tog paa den menneskelig smukkeste Maade — hvad ogsaa Sjøqvist anerkender (S. 200—01) — og forøvrigt anerkender ogsaa Vedel selv ved Lejlighed Halls Dygtighed og forsvarer den danske Politik i Almindelighed.¹

Det er Vedels Embedsgerning og Indstilling til offentlig Virksomhed, man navnlig kan følge i Sjøqvists Værk, fra hans første Begyndelse i Ministeriet, hans famlende Forsøg med Vejledning af Gesandterne gennem Situationsberetninger i Vinteren 1858—59 og hans senere langt mere interessante Privatkorrespondance med dem og andre. Der er her til Tider Tankelyn som hans Brev af 1. August 1864 til Henning Hamilton, hvor han haaber »paa en tredje Akt i Dramaet«. Men sikker var han aldrig i sit Skøn. Han tog, maaske i nogen Grad vildført af Quaades Beretninger fra Berlin, lige straks fejl af Bismarck², og han kunde endnu i sin Fremstilling af Danmarks Udenrigspolitik ikke fuldstændig frigøre sig fra sin oprindelige Opfattelse. Hans Bedømmelse af storpolitiske Forhold i 1870erne er ogsaa mærkeligt svingende³.

Saa meget om Vedels politiske Indsats og Opfattelse. Som Sjøqvists Værk er anlagt, faar vi kun mere glimtvis noget at vide om Vedels personlige Forhold. Forfatteren ser hans Memoirebrudstykkets Upaalidelighed ved Skildringen af Udnævnelsen til Departementschef i 1858 (S. 69 smlgn. S. 71); han tager med Rette Forbehold overfor hans Bedømmelse af Embedsmændene i Udenrigsministeriet (S. 74—75); han paapeger rigtigt, at Vedels Optræden præges af en vis Skyhed, som i Bogen forklares med hans Opdragelse, og som ogsaa viser sig i hans Utilbøjelighed til at træde offentligt frem (S. 9—10, 16, 21—22)⁴.

¹ Vedels Papirer: »Sager af mere personlig Art« IV, og »Politiske Notater og Afskrifter« VIII. IX. X. XI.

² Vedel til Quaade 14. XI. 1863: Skulde det virkelig være Tilfældet at B[i]s[marck] har villet narre os? Hall har altid havt den Tro.« (R.A. Instruktioner til Quaade). Halls Forventninger til Bismarck var altsaa næppe saa store, som Sjøqvist mener (S. 155).

³ Vedel til Krieger 26. VI. 1874 og 17. VII. 1879 (Da. Mag. 7. R. III, 296—97, 315—16).

⁴ En Bemærkning om, at Vedel »hele livet igennem betragtede« »kirken og religionen . . . med stor skepsis« (S. 26) er i hvert Fald ikke rigtig, naar det gælder *hele* Livet. Der findes en mærkværdig Optegnelse fra hans Haand umiddelbart efter hans første Hustrus, Annette Mourier-Petersens Død og lige inden, han begiver sig ud paa sin Udenlandsrejse 1858: »Gud og Annette alene vide om det skal blive mit Lod nogensinde igjen at blive et Menneske. De vaage over mig . . . altsaa med Guds Hjælp og ved min søde Annettes Beskyttelse prøver jeg«.

Det er rigtigt nok alt sammen. Andre vil maaske end stærkere understrege de utiltalende Sider af Vedels Personlighed, som træder frem af Memoirerne, der vistnok væsentligt bygger paa hans Hukommelse. De er ikke alene upaalidelige, men rummer mange Oplysninger, der bærer et uhyggeligt Præg af Sladder. De giver et stærkt Indtryk af »Professorpartiets« Intelligenshovmod og Bornethed; det er ikke alene Personalet paa Amalienborg, som faar Skudsmaal for Uformuenhed; Medlemmerne af Ministeriet Rotwitt rystede Vedel med deres Grovhed, og man lægger særlig Mærke til dette, naar man husker hans egen Uvilje mod de svenske, aristokratiske Diplomater¹. Det fremgaar iøvrigt ganske tydeligt af Brevene fra Rejsen 1858 til Frankfurt, Paris og London 1858, hvor svært han har ved at komme i Kontakt med Mennesker. Blev det bedre med Aarene? Fru Heiberg har i hvert Fald fundet ham forlegen². Vedel synes at have været en ensom Mand, men som saadan levede han under alle Omstændigheder i umiskendelig Tilfredshed med sig selv.

Alt dette er Betragtninger som Arkivar Sjøqvists Undersøgelser og Sammenstilling af Kendsgerninger i hans nye Bog har givet Anledning til. Anmelderens Opfattelse kan i mange Tilfælde være en anden end Forfatterens, men dette forringer, heller ikke i hans Øjne, Værdien af det Arbejde, der er foretaget, det Indskud, der er gjort. Og der er ingen Grund til at uddybe disse Modsætninger; naar denne Anmeldelse fremkommer i »Hist. Tidsskrift«, foreligger forhaabentligt et Værk, der redegør for den almindelige national- og ydrepolitiske Begivenhedsgang ud fra mit Synspunkt. Saa kan Læserne til den Tid dømme de forskellige Betragtningssmaader imellem.

Kun angaaende et Par specielle Punkter skal der endnu gøres enkelte Bemærkninger.

Forfatteren beklager, at Vedel, da han overtog Stillingen i Udenrigsministeriet 1858, ikke havde erhvervet »den fornødne praktiske ballast« (S. 70). Det er i og for sig rigtigt, men hvad der lægges Vægt paa er aabenbart »den erfaring, der ene erhverves gennem årelange ophold ved repræsentationerne i udlandet« (S. 69, 70). Erfaring er en uvurderlig Ballast, og at Vedel her manglede noget ved sin Tiltræden er givet. Men ærlig talt skorter det noget her, naar Bluhme og Quaade derpaa (S. 79) fremhæves som Bærere af »den erfaring om udenrigspolitiske spørgsmål, der fra gammel tid fandtes i riget«. Bluhme havde nemlig, efter hvad

¹ Scandia XXIII, 125 ff.

² Johanne Luise Heiberg og Andreas Frederik Krieger — En Samling Breve I, 34.

hidtil er bekendt, ikke haft noget aarelangt Ophold ved Repræsentationerne i Udlandet. Quaade havde været midlertidig Sekretær ved Gesandtskabet i Berlin fra December 1847 til Juni 1848, men kom derefter først ud som Gesandt i 1860¹. Bluhmes Embedsbane havde ikke bragt ham i noget Forhold til Monarkiets Udenrigspolitik; han havde *her* ingen praktisk Erfaring, da han i Efteraaret 1851 pludselig overtog selve Udenrigsministeriet. Quaade havde været en paapasselig Ekspeditionssekretær og Departementschef, men man forfærdes simpelt hen ved at læse hans Depecher fra Berlin i Begyndelsen af 1860erne; der er aldrig noget Forsøg paa en samlet Redegørelse for Stillingen i Tyskland; den polske Opstand nævnes vistnok ikke en eneste Gang; politisk set møder vi Øde og Tomhed. Depechernes Ballast er Udviklingen af hans egen Helstatsopfattelse. Det er et Vidnesbyrd om, at der næppe «fra gammel tid» fandtes nogen «erfaring om udenrigspolitiske spørgsmål . . . i riget». Danmark havde før 1848 eller 1846 en lille Menneskealder igennem ikke haft nogen Udenrigspolitik.

Som sagt: Erfaring er en god Ting. Men Bismarck havde f. Eks. ingen Erfaring i *tyisk* Politik, da han i 1851 gik som Gesandt til Forbundsdagen; alligevel fik han hurtig afgørende Indflydelse paa den preussiske Regerings Holdning. *Hans* Ophold ved Repræsentationerne i *Udlandet* indskrænkede sig til Aarene fra 1859 til 1862 og han foragtede forøvrigt altid Fagdiplomater. Camillo Benso di Cavour havde aldrig gjort Tjeneste i de famøse Repræsentationer, da han ved Nytaar 1855 ogsaa overtog Udenrigsministeriet, og om han udtalte den gamle Metternich alligevel allerede efter Paris-Kongressen: «Den diplomatiske Kunst ligger for Døden; der er i Europa kun en eneste Diplomat, og han er ulykkeligvis imod os. Den Mand er M. de Cavour». Uden diplomatiske Forudsætninger overtog ogsaa Chr. A. Bluhme Udenrigsministeriet i 1851; og han beherskede — trods dette — meget hurtigt Regeringen, men om *hans* Resultater har Meningerne været delte, og nogen Cavour var han ikke.

Der er for Resten ingen Grund til her at gaa særligt i Rette med Arkivar Sjøqvist. Hvad han siger, er sagt mange Gange før, og gentages det ikke tit ganske tankeløst? Men heldigt vilde det være éngang for alle at naa til Klarhed over, at administrativ Dygtighed og diplomatisk Rutine er et, politisk Viden og Forstaaelse

¹ Brødrene Plessen, som ogsaa nævnes i denne Sammenhæng, havde ubestrideligt opholdt sig længe ved «repræsentationerne i udlandet». Men mener Forfatteren virkelig, at Otto Plessens Optræden i Sommeren 1864 vidner om politisk Indsigt?

noget andet. Ogsaa dér kræves der Erfaring, men den lader sig ogsaa erhverve andet Steds end i Repræsentationerne.

Spørgsmaalet har forøvrigt Sammenhæng med noget andet og mere: Hvordan vurderer Forfatteren egentlig hele den Politik, der blev ført under *Vedels aktive Deltagelse*? Har han virkelig fundet sit Standpunkt til den? Han erkender, at »dybest set lå svagheden ved forfatningsværket der i, at det ikke var muligt ved statsretlige regler at bygge bro mellem to nationale elementer, der med en naturkrafts uimodståelighed arbejdede sig væk fra hinanden« (S. 59), og naar han ydermere ser, at de holstenske Stænders Betænkning fra 1859 var »ganske uacceptabel for regeringen«, og naar disse Fordringer vitterligt stilledes af Det Tyske Forbund og de tyske Stormagter, trods deres Anerkendelse af Fællesforfatningen af 2. Oktober 1855, hører saa ikke ethvert rimeligt Haab om en fornuftig Forstaaelse og Forligelse uhjælpeligt op? Er man da ikke inde under en Skæbne? Og bliver Kritik og Gnaveri angaaende Enkeltheder i den Politik, der er ført, saa ikke temmelig orkesløs?

Erik Møller.

J. E. Sars. Brev 1850—1915. Utgitt med innleing af Halvdan Koht. Oslo 1957. 286 s. — Caspar Paludan-Müller. Et Udvalg af hans Optegnelser og Breve. Af Bjørn Kornerup. I—II. Kbh. 1958. XXXII + 226 + 360 s. — Caspar Paludan-Müller: Videnskab og skole. Selvbiografi og taler. Århus 1958. 128 sider.

Litteraturen om danske og norske historikere er i det sidste par år forøget med tre kildeudgaver. Halvdan Koht, der jo før har offentliggjort sjældent vægtige kilder til norsk åndshistorie i 19. årh., har samlet hvad han har kunnet finde af breve fra J. E. Sars og forsynet dem med — stedvis lovlig kortfattede — oplysninger samt en lang og levende indledning om »Ernst Sars og dei andre«, som giver meget der ikke fremgår af brevene. Bjørn Kornerup nåede før sin død i alt væsentligt at fuldende manuskriptet til et fyldigt udvalg af breve og optegnelser fra C. Paludan-Müllers hånd¹. Fru Else Kornerup har udsendt samlingen, der med sin fine, varmt følte karakteristik af brevsriveren og sine grundige noter danner en smuk slutsten på dr. Kornerups livslange flittige og kyndige udgiverarbejde. Senest er som hilsen til C. O. Bøggild-

¹ Dr. Kornerup oplyser i indledningen (s. X), at Aage Friis for en menneskealder siden planlagde en sådan udgave og lod tage en del afskrifter, som han senere overlod til Ellen Jørgensen. Hun testamenterede materialet til dr. Kornerup, »der har forøget det med mindst to Trediedele«.